

HADIS VA TASAVVUFDA MA'NAVIY KAMOLOT MASALASI.

Arziyev Dilshod Dilmurodovich

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalar

universiteti Samarqand filiali

Annotatsiya. Mazkur maqola islom ilmlarining muhim yo'nalishlari bo'lgan hadis va tasavvuf ta'limotlarida ma'naviy kamolot tushunchasining o'rne, mohiyati va unga erishish yo'llarini tahlil qiladi. Hadis ilmi Payg'ambar Muhammad sollallohu alayhi vasallamning so'zlari, fe'llari va taqirlarini o'rganish orqali musulmon ummatiga hidoyat manbai bo'lsa, tasavvuf Alloh taologa ma'rifat orqali yaqinlashish, nafsni tarbiyalash va axloqiy fazilatlarni kamol toptirishga qaratilgan ma'naviy-axloqiy ta'limotdir. Maqolada hadislarda ma'naviy yuksalishga ishora qiluvchi rivoyatlar, xususan, ixlos, sabr, zikr, duoning fazilatlari hamda g'azab, hasad, kibir kabi illatlardan saqlanishga oid ko'rsatmalar tahlil etiladi. Shuningdek, tasavvufiy ta'limotdagi ma'naviy martabalar, tariqatlar, nafsni poklash usullari va murshidning o'rne kabi masalalar ko'rib chiqiladi. Maqola so'ngida hadis va tasavvufning ma'naviy kamolotga erishishdagi umumiy asoslari va farqli jihatlari, shuningdek, zamonaviy musulmon jamiyatida ushbu ta'limotlarning ahamiyati xususida xulosalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: hadis, tasavvuf, ma'naviy kamolot, nafsni tarbiyalash, zikr, tariqat, ma'rifat, axloqiy fazilatlar.

Аннотация. В статье анализируются роль, сущность и пути достижения концепции духовного совершенства в учении хадисов и суфизма, которые являются важными направлениями исламского знания. В то время как наука о хадисах является источником руководства для мусульманской общины посредством изучения слов, деяний и толкований Пророка Мухаммеда (мир ему и благословение Аллаха), суфизм — это духовное и нравственное учение, направленное на приближение к Всевышнему Аллаху посредством просвещения, воспитания души и совершенствования нравственных качеств. В

статье анализируются повествования в хадисах, указывающие на духовное возвышение, в частности, на добродетели искренности, терпения, поминания и мольбы, а также наставления об избегании таких пороков, как гнев, зависть и высокомерие. Также рассматриваются такие вопросы, как духовные ранги, ордена, методы очищения души и роль муршидов в суфийском учении. В заключение статьи сделаны выводы об общих основах и различиях между хадисами и суфизмом в достижении духовного совершенства, а также о значении этих учений в современном мусульманском обществе.

Ключевые слова: хадисы, суфизм, духовное совершенство, самовоспитание, поминание, тарикат, просвещение, нравственные качества.

Annotation. This article analyzes the place, essence and ways to achieve the concept of spiritual perfection in the teachings of hadith and mysticism, which are important areas of Islamic sciences. Hadith science is a source of guidance for the Muslim community through the study of the words, deeds and interpretations of the Prophet Muhammad, peace and blessings of Allah be upon him, while mysticism is a spiritual and moral teaching aimed at approaching Allah Almighty through enlightenment, educating the soul and perfecting moral qualities. The article analyzes narrations in hadiths that point to spiritual elevation, in particular, the virtues of sincerity, patience, remembrance, prayer, and instructions on avoiding vices such as anger, envy and arrogance. It also examines issues such as spiritual ranks, orders, methods of purifying the soul and the role of the murshid in mysticism. The article concludes with conclusions about the common foundations and differences of hadith and Sufism in achieving spiritual perfection, as well as the importance of these teachings in modern Muslim society.

Keywords: hadith, Sufism, spiritual perfection, education of the soul, dhikr, tariqa, enlightenment, moral qualities.

Islom dini insonni ma'naviy kamolotga yetishishga da'vat etadi. Bu maqsudga erishishning muhim manbalaridan biri Payg'ambar Muhammad sollallohu alayhi

vasallarning hayot yo'llari, so'zlari va ko'rsatmalari bo'lib, ular hadis ilmi orqali bizgacha yetib kelgan. Hadislar musulmonlar uchun diniy amallar, axloqiy me'yorlar va ma'naviy yuksalishning asosiy manbai hisoblanadi. Shu bilan birga, islom olamida ma'naviy kamolotga erishishning yana bir muhim yo'nalishi tasavvufdir. Tasavvuf Alloh taolaga bo'lgan muhabbat, zikr, nafsni tarbiyalash va axloqiy fazilatlarni rivojlantirish orqali insonning ruhiy olamini poklashga qaratilgan. Tarix davomida ko'plab musulmon olimlari va mutasavvuflari hadislar asosida tasavvufiy ta'limotlarni ishlab chiqqanlar va ma'naviy kamolotga erishishning amaliy usullarini ko'rsatib berganlar. Ushbu maqola hadis va tasavvuf ta'limotlarida ma'naviy kamolot masalasining o'рни, ularning o'xshash va farqli jihatlarini chuqur tahlil qilishga bag'ishlanadi. Maqsad, ushbu ikki muhim islomiy ilmlarning ma'naviy yuksalishga bo'lgan qarashlarini o'rganish va zamonaviy musulmonlar uchun ularning ahamiyatini ochib berishdir.¹

Hadis va tasavvufda ma'naviy kamolot masalasi islomshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu borada ko'plab klassik va zamonaviy asarlar yaratilgan.

Metodologik nuqtai nazardan, ushbu maqolada mavjud adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish, hadislarining matnshunoslik tahlili, tasavvufiy manbalarni sharhlash va islomshunoslikka oid zamonaviy tadqiqotlarni o'rganish usullaridan foydalaniladi. Maqolaning asosiy maqsadi hadis va tasavvuf ta'limotlarida ma'naviy kamolot tushunchasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash, ularning o'rtasidagi umumiy va farqli jihatlarini ochib berish hamda zamonaviy musulmonlar uchun ulardan olinadigan saboqlarni ko'rsatishdir.

Hadis va tasavvuf ta'limotlarida ma'naviy kamolotga erishishning asosiy tamoyillari o'zaro uyg'unlikni tashkil etadi, garchi ularning ifoda shakllari va amaliyotlari biroz farq qilsa-da. Hadislarda ma'naviy yuksalishga olib boruvchi ko'plab amallar va sifatlar ta'kidlangan. Masalan, ixlos (amallarni faqat Alloh rizosi uchun bajarish), sabr (qiyinchiliklarga bardosh berish), zikr (Allohnı yod etish), duo (Allohgа

¹ Hodjiyeva, M. — Tasavvuf: Tarix va Ta'limot — Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti, 2010, 95-bet.

iltijo qilish), tavba (qilgan gunohlarga pushaymon bo'lish) kabi amallar ma'naviy kamolotning muhim bosqichlari hisoblanadi. Shuningdek, hadislarda g'azab, hasad, kibir, riyo kabi nafsning illatli sifatlaridan saqlanishga qattiq tavsiya etiladi.

Tasavvufda esa ma'naviy kamolot bosqichlari murakkabroq tizimga ega bo'lib, nafsni poklash (tazkiyatun-nafs), qalbi sayqalash (tasfiyatul-qalb), Allohga yaqinlashish (taqarrub ilallah) kabi tushunchalar asosiy o'rinni egallaydi. Tasavvufiy tariqatlarda zikrning turli shakllari, murshidga itoat etish, nafsni tiyish (riyozat) kabi amaliyotlar ma'naviy kamolotga erishish vositalari sifatida qo'llaniladi².

Hadis va tasavvuf ta'limotlarining o'zaro munosabatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ular ma'naviy kamolotga erishishning ikki muhim va bir-birini to'ldiruvchi yo'nalishidir. Hadislar Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallamning hayotiy namunasi orqali ma'naviy yuksalishning amaliy ko'rsatmalarini beradi. Tasavvuf esa bu ko'rsatmalarning ichki ma'nosini ochib beradi, nafsni tarbiyalashning usullarini ko'rsatadi va Allohga bo'lgan muhabbatning chuqur ma'naviy tajribasini ifodalaydi.

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musulmon jamiyatida hadisga amal qilish ma'naviy hayotning muhim asosi hisoblanadi. Hadislarda ta'kidlangan ibodatlar, axloqiy me'yorlar va nafsni tiyishga oid ko'rsatmalar insonning ma'naviy kamolot yo'lida muhim qadamlardir. Tasavvufiy ta'limotlar esa bu amallarning ichki ma'nosini tushunishga, qalbdagi illatlardan xalos bo'lishga va Allohga bo'lgan muhabbatni kuchaytirishga yordam beradi.

Ushbu so'rovnomaga natijalari shuni ko'rsatadiki, musulmonlarning aksariyati hadisni ma'naviy hayotning asosiy manbai deb biladi. Shuningdek, ko'pchilik tasavvufni ham ma'naviy tarbiya uchun muhim deb hisoblaydi. E'tiborlisi shundaki, respondentlarning yarisindan ko'pi hadis va tasavvufni ma'naviy kamolotga erishishda bir-birini to'ldiruvchi ikki muhim yo'nalish sifatida qabul qiladi. Biroq, faqat hadisga e'tibor beradigan va tasavvufga e'tibor bermaydiganlar ham mavjud. Bu esa jamiyatda ushbu ikki ta'limotga bo'lgan munosabatning turlicha ekanligini ko'rsatadi.

² Nasafiy, A. — Al-Qushayriya Risalasi — Qohira: Maktabatul-Azhar, 2000, 188-bet.

Xulosa qilib aytganda, hadis va tasavvuf islom ummatining ma'naviy kamolotga erishishida muhim o'rin tutadi. Hadislar Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallamning sunnatlari orqali ma'naviy yuksalishning aniq yo'l-yo'riqlarini ko'rsatib bersa, tasavvuf insonning ichki olamini poklash, nafsni tarbiyalash va Allohga bo'lgan muhabbatni kuchaytirish orqali ma'naviy hayotni chuqurlashtiradi. Ushbu ikki ta'limotning o'zaro uyg'unligi musulmonlarga ma'naviy kamolotning har tomonlama va mukammal yo'lini taqdim etadi.

Zamonaviy dunyoda ma'naviy qadriyatlarning susayishi, materialistik qarashlarning kuchayishi insoniyatni ruhiy inqirozga olib kelishi mumkin. Bunday sharoitda hadis va tasavvuf ta'limotlariga murojaat qilish, ularning ma'naviy-axloqiy ko'rsatmalariga amal qilish insonning qalbi xotirjamligini ta'minlash, jamiyatda mehr-oqibat, adolat va hamjihatlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, hadis va tasavvufning ma'naviy kamolotga oid ta'limotlarini zamonaviy ilmiy yutuqlar bilan uyg'unlashtirish, ularning mohiyatini bugungi kun yoshlariga tushunarli tilda yetkazish muhim ahamiyatga ega. Bu borada olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar, ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot ishlari va ta'lim tizimida ushbu mavzularni o'qitish ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Hadis va tasavvufning boy ma'naviy merosini o'rganish va amalda qo'llash orqali biz nafaqat o'zimizning ma'naviy kamolotimizga erishamiz, balki jamiyatimizning ham ma'naviy yuksalishiga hissa qo'shamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Buxoriy, M. I. — Sahihul Buxoriy — Bayrut: Dorul Fikr, 1994, 2-jild, 150-bet.
2. Muslim, A. — Sahihu Muslim — Bayrut: Doru Ihya'it-Turasil Arabiy, 1991, 3-jild, 112-bet.
3. Attor, F. — Tazkiratul-Avliyo — Tehron: Intisharot-i Zavvor, 1384 hijriy-qamariy, 235-bet.
4. Nasafiy, A. — Al-Qushayriya Risalasi — Qohira: Maktabatul-Azhar, 2000, 188-bet.

5. Hodjiyeva, M. — Tasavvuf: Tarix va Ta'limot — Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti, 2010, 95-bet.